

شاخص ها و مولفه‌های فرهنگ در بیان رهبر معظم انقلاب (مدظله)

حمید اسپید^{۱۰}

فصلنامه مدیریت فرهنگی مطهر، سال نوزدهم، شماره ۶۰، بهار ۱۴۰۱

چکیده

در این اثر بر آنیم تا با تعاریف و اصطلاحات فرهنگی، ابعاد و مولفه‌های موثر و تشکیل‌دهنده، موانع و مشکلات داخلی و خارجی فرهنگ و سایر کاربردهای آن در حوزه فردی و اجتماعی و نیز ملی از نگاه و بیان مقام معظم رهبری آشنا شده و با بررسی و تحلیل مضامین فراگیر مربوط به آن، سایر مولفه‌های اثرگذار و پایه‌ای را بشناسیم و در جدولی به صورت تحلیل کیفی مضامین ارایه نماییم. معظم له در طول سال‌های متمادی قبل و پس از انقلاب، همواره مجری، متفکر و راهنمای اصلی و اثرگذار در حوزه فرهنگ بوده است. بنابراین، با مطالعه علل، عوامل و مصادیق این راهبردها که در مسیر پیشرفت انقلاب اسلامی و در جایگاه و شئون مختلف، ایشان تجربه کرده‌اند می‌توان به نقشه راه جامعی در این حوزه دست یافت. فرهنگ و اخلاق، فرهنگ کار، فرهنگ اقتصادی، فرهنگ دینی، فرهنگ اجتماعی و سیاسی و ... همگی از مولفه‌های مهم زندگی بشر می‌باشد. که نیازمند آموزش و تدبیر شایسته برای پیشبرد اهداف مقتضی است. عدالت اجتماعی از عناوینی است که در گرو اصلاح فرهنگ‌های فاسد است. همچنین هویت فرهنگی و تهاجم فرهنگی، از مهم‌ترین بخش‌های تعالی اجتماعی یک کشور است که با ذکر مصادیق و تاریخ درس‌آموز آن توسط معظم له، همواره روشن‌گر مسیر انقلاب و امت اسلامی بوده است. در انتها، موانع و چالش‌های حوزه فرهنگ به همراه مسئولیت‌های دولت اسلامی در این زمینه از جمله مواردی مانند آموزش و پرورش، زبان و ادبیات فارسی، استقلال ملی و استکبارستیزی اشاره شده است.

واژگان کلیدی: فرهنگ، هویت ملی، آسیب‌های فرهنگی، تهاجم فرهنگی، مولفه‌های اثرگذار فرهنگی، انقلاب اسلامی.

۱۰. پژوهشگر و مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)

مقدمه

در این مقاله، با استفاده از روش‌های ذیل‌الذکر به بررسی و تحلیل کیفی مضامین بیانات مقام معظم رهبری (مدظله) در حوزه فرهنگ و ارتباط آن با سایر حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... می‌پردازیم. از جمله اهداف اصلی این تحقیق، رسیدن به جدول مضامین پایه و فراگیر فرهنگ در اندیشه و بیان معظم‌له می‌باشد که به طور دقیق شامل موارد زیر است:

۱. روش‌های تطبیقی و مفاهیم اولیه فرهنگ و مولفه‌های آن در بیان رهبر معظم انقلاب.
۲. نقش و تاثیر سایر مقوله‌های فردی و اجتماعی و تاریخی بر فرهنگ جامعه در اندیشه رهبری.
۳. بیان چگونگی حصول به وضع مطلوب فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی در اندیشه رهبری.
۴. ارایه جدول مضامین پایه و فراگیر در موضوع فرهنگ از نگاه مقام معظم رهبری.

روش تحقیق

الف) توصیفی، تحلیلی با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای است، با توجه به این که این پژوهش عهده‌دار پرداختن به مبانی جنگ نرم در عرصه‌های فرهنگی اجتماعی گام دوم انقلاب می‌باشد. بر این اساس، روش تحقیق در بعد مبانی، به شیوه نظری انجام می‌شود و در بعد عملی، به شیوه کاربردی صورت می‌پذیرد.

ب) نوع تحقیق، نظری و به روش تحقیق در علوم اجتماعی می‌باشد.

پ) روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای به روش فیش‌برداری و مراجعه به منابع دست اول، منویات رهبری، اینترنت، کتب و مقالات مرتبط و معتبر می‌باشد.

تعریف فرهنگ

فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی روزمره با آن سر و کار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است؛ این پس خیلی اهمیت دارد. مثلاً در حوزه اجتماعی، قانون‌گرایی — که مردم به قانون احترام بگذارند — یک فرهنگ است؛ تعاون اجتماعی یک فرهنگ است؛ تشکیل خانواده و ازدواج یک فرهنگ است؛ تعداد فرزندان یک فرهنگ است؛ اگر در این چیزها بینش مردم و جهت‌گیری مردم جهت‌گیری درستی باشد، زندگی در جامعه جوری خواهد شد؛ اگر خدای ناکرده جهت‌گیری غلط باشد، زندگی جوری دیگری خواهد شد؛ خدای ناکرده به همان بلایی مبتلا خواهیم شد که امروز کشورهایی که خانواده را و بنیان خانواده را ویران کردند و شهوات را به راه انداختند — وَاتَّبِعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا (۱) — به آن سرنوشت دچار شدند. بنابراین تمرکز دشمنان بر روی فرهنگ بیشتر از همه جا است. چرا؟ به‌خاطر همین تأثیر زیادی که

فرهنگ دارد. هدف و آماج تحرک دشمنان در زمینه‌ی فرهنگ، عبارت است از ایمان مردم و باورهای مردم. «سوره مبارکه مریم آیه ۵۹: اما پس از آنان، فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را تباه کردند، و از شهوات پیروی نمودند؛ و بزودی (مجازات) گمراهی خود را خواهند دید.» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱)

هویت فرهنگی

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی - که انقلابی براساس یک هدف تعریف‌شده‌ی فرهنگی بود - که به مقوله‌ی فرهنگ اهمیت داده شد و به مقوله‌ی هویت ملی - که خود هویت ملی یک کشور، فرهنگ است و خود این جزو مضادیق و سطور برجسته‌ی فرهنگ یک ملت است - اهتمام ورزیده شد، برکاتی بر این کار مترتب شد که این برکات به‌هیچ‌وجه ممکن نبود در این کشور به وجود بیاید. این نوآوریها، این پیشرفت‌های علمی، این جسارت وارد شدن در عرصه‌های نو علمی و تحقیقی - که امروز در کشور ما خوشبختانه مشاهده می‌شود - به خاطر همین اعتماد به نفسی است که از احیاء هویت ملی پیدا شده است؛ این را انقلاب به وجود آورد. قبل از انقلاب از هویت ملی و ملیت اسم زیاد می‌آوردند؛ اما به هیچ‌وجه به معنای حقیقی کلمه، هویت ملی را تقویت نمی‌کردند. البته علت هم واضح بود؛ چون آن کسانی که ایران را برای منافع خودشان می‌خواستند و در کشور عزیز ما منافع خود را تعریف کرده بودند، می‌دانستند که اگر هویت ملی در این کشور زنده شود، با منافع آنها ناسازگار خواهد بود و آنها نمی‌توانند به منافعی که هدف گرفته‌اند، برسند. به همین دلیل، هویت ملی در آن زمان در اینجا تضعیف شد. ما در کشور خودمان در وابستگی و اضمحلال هویت در مقابل بیگانگان تا آنجا پیش رفتیم که افراد برجسته‌ای خجالت نکشیدند و پیشنهاد تغییر زبان و خط فارسی را دادند؛ البته روی تغییر زبان کمتر کار کردند؛ اما برای تغییر خط فارسی - خط یک کشور یکی از نقاط برجسته و از شاخصهای مهم فرهنگی هر کشور است - در همین روزنامه‌ها و مطبوعات دوره‌ی طاغوت در کشور ما علناً و صریحاً مطلب نوشتند، دفاع کردند و حرف زدند که ما خط فارسی را تغییر بدهیم؛ آن هم با استدلالهای کاملاً مجادله‌آمیز و مغالطه‌آمیز و خلاف واقع. آنها تا این حد پیش رفتند.

(بازدید از سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸)

دین و فرهنگ

ما بایستی کاری کنیم که اخلاق اسلامی در جامعه رائج شود. وقتی می‌گوئیم انقلاب اسلامی، خب، اسلام یک بخشش اخلاق است. پس بایستی رسالت اخلاقی انقلاب در جامعه تحقق پیدا کند. یک بخش هم مربوط به عقاید و باورهاست. این عقاید و باورها باید در عمق جان مردم ما رسوخ و نفوذ کند. همین

عقاید است که ما را به میدان می‌آورد و در میدان ننگه میدارد. این عقاید باید روی رفتارهای ما اثر بگذارد. جامعه‌ی ما باید جامعه‌ی گناه نباشد. گناه باید در جامعه روزبه‌روز کم شود. گناه موجب میشود که ما نتوانیم در مقابل دشمن بزرگ خودمان - که شیطان انس و جن، دشمن ماست - مقاومت کنیم؛ «انّ الذّین تولّوا منکم يوم التقی الجمعان انّما استزلّهم الشّیطان بعض ما کسبوا»، (۱) یا در آیه‌ی دیگر: «ثمّ کان عاقبه الذّین اساؤا السّوای ان کذبوا بآیات اللّهِ». (۲) عمل بد، به عدم استقامت در میدان منتهی میشود. عمل بد، به تغییر باورها منتهی میشود؛ «ان کذبوا بآیات اللّهِ». ما تعجب میکنیم گاهی اوقات وقتی می‌بینیم عقاید افراد دگرگونی پیدا میکند. حالا به عامه‌ی مردم و به متن جامعه خیلی کاری ندارم؛ انسان گاهی روی نخبگان نگاه میکند، وقتی یک خرده تفحص میکند، می‌بیند که این مربوط میشود به همین آیه‌ی شریفه‌ی «انّما استزلّهم الشّیطان بعض ما کسبوا». یک پوسیدگی در دندان به وجود می‌آید، به آن نمیرسیم، یک وقت می‌بینیم زیر یک چیز سختی دندان شکست؛ میفهمیم ظاهر خوبی داشته، اما پوک بوده. انسان یک شکستگی‌های اینجوری را مشاهده میکند. خب، اینها همه‌اش مربوط به فرهنگ است. (دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰/۳/۲۳)

جایگاه و ارتباط فرهنگ با سایر حوزه‌ها

مسئله‌ی فرهنگ از مسائل اقتصادی مهمتر است، از مسائل سیاسی مهمتر است. فرهنگ چیه؟ فرهنگ عبارت است از آن درک، برداشت، فهم، معتقد و باور انسانها و روحيات و خلیات آنها در زندگی؛ آنهایی است که انسان را به کار وادار میکند. فرهنگ حاکم بر یک کشور مثلاً اگر چنانچه فرهنگ مسئولیت‌پذیری بود، این عمل مردم را هدایت میکند. نقطه‌ی مقابل، حالت بی‌مسئولیتی است که انسان نسبت به حوادث، نسبت به قضایا، نسبت به آینده، نسبت به دشمن، نسبت به دوست، احساس مسئولیت نکند. مسئولیت‌پذیری، تزریق مسئولیت‌پذیری و هدیه کردن او به ارواح مردم، به افکار مردم و روحيات مردم، این تقویت فرهنگ است. ایثارگری، وجدان کاری، انضباط، تعاون اجتماعی، سازگاری اجتماعی، پرهیز از اسراف، اصلاح الگوی مصرف، روحیه‌ی قناعت، استحکام در آنچه که تولید میکنیم؛ اینها فرهنگ است. اینها را باید در مردم تقویت کرد. درست‌کاری، زنده نگه داشتن اندیشه‌های امام و انقلاب، روحیه‌ی انسجام و اتحاد اسلامی - آن چیزی که قرآن هم ما را به او امر میکند، تفکرات ما هم به او امر میکند، انقلاب هم ما را به او حمل میکند و امر میکند - با برادران مسلمان، با هم‌میهنان، حالت اتحاد و انسجام داشتن، تعصب متقابل مثبت نسبت به یکدیگر داشتن، که در عرض گستره‌ی امت اسلامی هم همین جور است. اینها فرهنگ است. یکی از آنها هم البته فرهنگ عفاف و فرهنگ ساده‌زیستی است.

(دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۹/۶/۲۵)

کسانی که رژیم پهلوی را روی کار آوردند، هیچ‌کدام از شاخصه‌های ملیت را حاضر نبودند تحمل کنند. البته ملیت ما از اول با اسلام آمیخته بود؛ زبانمان، آدابمان، دانشمان و دانشمندانمان با اسلام آمیخته بودند. در تاریخ می‌بینید که دانشمندان برجسته و نام‌آور و ماندگار ما کسانی هستند که دانش دین را در کنار دانشهای معمولی زندگی دارا بودند؛ یعنی همه‌ی دانشها از مجموعه‌ی دین برآمده است. البته این به آن معنا نیست که طلاب مدرسه‌ی دینی این خصوصیت را داشتند؛ نه، جامعه، جامعه‌ی دینی بود. فرهنگ ما، دانش ما، رفتار ما و سنتهای ما با دین آمیخته است و بسیاری از آن‌ها از دین سرچشمه گرفته است. وقتی با هویت ملی و شاخصه‌های آن مبارزه می‌کردند، قهراً مبارزه‌ی با دین جزویش بود و چون دین و ایمان پشتوانه‌ی همه‌ی ارزشهای انسانی است، طبعاً با ایمان هم به شدت مخالفت می‌کردند. این‌ها حاضر نشدند قبول کنند که ما حتی لباس محلی داشته باشیم. ما ایرانی‌ها با چند هزار سال سابقه، لباس بومی نداریم و لباس محلی و بومی‌مان را نمی‌شناسیم، درحالی‌که خیلی از کشورهای دیگر دنیا دارند. البته لباس بومی، مانع پیشرفت هم نیست؛ اما ما نداریم؛ چون آن‌ها نگذاشتند. این، عمل به همان توصیه‌ای است که می‌گفت ایرانی باید از فرق سر تا نوک پا فرنگی شود! ببینید خودباختگی تا کجا. اینکه من همیشه می‌گویم تهاجم فرهنگی، تهاجم فرهنگی این است.

(بازدید از سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸)

تهاجم فرهنگی

تهاجم فرهنگی غیر از تبادل فرهنگی است؛ غیر از گرفتن برجستگی‌ها و زبده‌گزینی از فرهنگهای دیگر است؛ این، چیزی است مباح، بلکه واجب. اسلام به ما دستور می‌دهد، عقل هم به‌طور مستقل از ما می‌خواهد که هر چیز خوب، زیبا و باارزشی را که در هر کجا می‌بینیم، آن را فراگیریم و از آن استفاده کنیم. این جملات معروف متداول در زبانهای مردم ما که «اطلبوا العلم و لو بالصین» یا «انظر الی ما قال و لا تنظر الی من قال»؛ نگاه نکن حرف خوب، سخن حکمت‌آمیز، دانش و معرفت را چه کسی دارد می‌گوید، اگر سخن خوب است، آن را فراگیر، این گرفتن، گرفتن فرهنگی است و اخذ فرهنگی، تبادل فرهنگی و زبده‌گزینی فرهنگی، یک چیز لازم است و این، غیر از تهاجم فرهنگی است. من بارها گفته‌ام که یک‌وقت هست که یک انسان با میل خود و برطبق نیاز و اشتها و ضرورت زندگی‌اش یک نوع غذا، یک نوع دارو یا ماده‌ی لازمی را انتخاب می‌کند و آن را داخل جسم خودش می‌کند؛ این، گزینش است، که چیز خیلی خوبی است؛ اما یک‌وقت هست که یک نفر را می‌خواهاند و ماده‌ای را که نه برای او لازم است و نه او به آن میل و اشتها دارد و نه برایش مفید است، به‌زور در حلقش می‌ریزند، یا به او تزریق

می‌کنند؛ این، نامطمئن است؛ این، تهاجم فرهنگی است؛ همان کاری که با ملت ایران در طول سالهای متمادی کردند. (بازدید از سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸)

فرهنگ، عرصه خودکفایی

از سیاستمدارانی که وابسته بودند، از آن‌هایی که با قراردادهای مالی دهنشان را می‌بستند، هیچ توقعی نیست؛ اما از شخصیت‌های علمی و فرهنگی در آن دوران این انتظار و توقع بود که اگر دارای هر عقیده‌یی هستند، و لو اسلام را هم قبول ندارند و ایمان اسلامی هم ندارند، برای هویت فرهنگی این ملت ارج قائل شوند؛ اما ارجی قائل نشدند؛ دروازه‌ها را باز کردند و چشم‌ها را بستند و مجذوب و خیره شدند و ما را عقب انداختند. به خاطر همین، ما در میدان علم و فناوری عقب ماندیم. اینکه در عرف دوره‌ی جوانی من - که حالا خوشبختانه آن‌طور نیست و خیلی فرق کرده - واقعاً هر کالایی به صیرف خارجی بودن، مطلوب بود و به صیرف داخلی بودن نامطلوب، فرهنگ عمومی آن زمانها بود و در داخل کشور هم جرأت و گستاخی کار علمی و تحقیقی و باز کردن بن‌بست‌ها و شکستن مرزهای دانش اصلاً قابل تصور نبود و کسانی که در خودشان چنین استعدادی می‌دیدند، به هیچ راهی جز اینکه در محیط‌های خارج از کشور کار کنند، فکر نمی‌کردند. اینکه ما خودمان بسازیم، خودمان تولید کنیم و خودمان ابتکار، اصلاً متصور نبود. بنده از اطلاعات و گزارش‌های گوناگونی که در اختیارم قرار گرفته، نمونه‌های عینی خیلی فراوانی را سراغ دارم که شاید بعضی از شماها هم این موارد را بدانید. اما امروز نه، امروز خوشبختانه این حالت دلیری و خوداتکایی و شجاعت وارد شدن در میدانهای گوناگون هست. این فرهنگ را انقلاب عوض کرد. مقوله‌ی فرهنگ این است. این یک مثال و یک مصداق بود.

(بازدید از سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸)

فرهنگ در دولت اسلامی

عدالت اجتماعی، که یک امر اجتماعی محض و مربوط به حکومت، سیاست و شیوه‌ی فرمانروایی در جامعه است، جز به برکت یک فرهنگ صحیح در آذهان یکایک مردم، تأمین شدنی نیست. اصولاً همه‌ی موفقیت‌ها در همه‌ی صحنه‌ها این‌گونه است. خوب؛ اینک شما باید و جامعه‌ی ایرانی. می‌خواهید فرهنگ اسلامی و آن چیزهایی را که از پیکره‌ی این جامعه‌ی اسلامی گرفته شده است، به آن برگردانید: «وَ اسْتَصْلِحْ بِقُدْرَتِكَ مَا فَسَدَ مِنِّي.» (۱) این، که در دعای «مکارم‌الاخلاق» آمده است، مصداقش همین است. می‌خواهید آن بخشهایی از زندگی‌مان را که تحت تأثیر ظلم‌ها و استبدادها و انحراف‌ها و کج‌فهمی‌ها و کج‌رویها و دخالت‌های بیگانه و امثال اینها ضایع و فاسد شده است، اصلاح کنید. این، کار عظیم و بسیار بزرگی است؛ به حدی، که اگر وزارت ارشاد، واقعاً جز اصلاح فرهنگ عمومی، هیچ کار

دیگری نکند، به نظر بنده، برای آن کافی است و کار کمی را عهده‌دار نیست. خوب؛ بحمدالله، آقایان هم‌تشان بالاست؛ این کار را می‌کنند و صد کار دیگر هم در کنارش دارند. ان شاءالله به همه‌ی آنها هم دست می‌یابند.

(بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها، ۱۳۷۴/۴/۱۹)

موانع و چالش‌های فرهنگی

درباره کسانی که به اسم کار فرهنگی در حال ضربه زدن به انقلاب هستند [البته عرض کردم که طبیعتشان، طبیعتی است که اگر یک چخ بکنی، عقب می‌زنند؛ طبیعت مؤمنی نیست، از روی ایمان و اعتقاد نیست؛ حرف که می‌زنند، «یعبجک قوله فی الحیاء الدنیا» (۱) است. حرف، حرف زیباست. طبیعت اهل قلم و آن روشنفکرجماعت مادی‌مسلک همین است. حرف که می‌زنند، زمین و آسمان را به هم می‌دوزند. آدم می‌شنود، خیال می‌کند که این سوخته‌جانی است که دارد از اعماق جانش حرف می‌زند؛ نزدیکش که رفتی، می‌بینی که نخیر، هیچ چیز نیست؛ از زبان یک ذره فراتر نیست! لذا بسیاری از اینها راجع به استعمار و صهیونیسم و ظلم و این قبیل چیزها خیلی اوقات هم قلم زده بودند، اما یک قدم حاضر نشدند در میدانی که مردم وارد شده‌اند، وارد بشوند؛ حتی به مردم پشت کردند. اینها بشدت اسیر پول و اسیر هوس‌ها و خواسته‌های نفسانی هستند. (سوره مبارکه البقره آیه ۲۰۴: «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ترجمه: و از مردم، کسانی هستند که گفتار آنان، در زندگی دنیا مایه اعجاب تو می‌شود؛ (در ظاهر، اظهار محبت شدید می‌کنند) و خدا را بر آنچه در دل دارند گواه می‌گیرند. (این در حالی است که) آنان، سرسخت‌ترین دشمنانند».)

(دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۰/۳/۲۵)

مضامین پایه و فراگیر فرهنگ در اندیشه و بیان رهبر معظم انقلاب

تاریخ	مناسبت	ابعاد و مولفه‌ها	گزیده بیانات
۱۳۹۵/۶/۳	دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت	جایگاه فرهنگ	اولویت بسیار مهم کشور، فرهنگ است.
۱۳۹۵/۶/۳	دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت	فرهنگ، وظیفه مسئولان	فرهنگ از ادبیات و هنر تا سبک زندگی، فرهنگ عمومی، اخلاق و رفتار اجتماعی، شامل همه‌ی اینها است؛ ما در این زمینه‌ها

تکلیف و مسئولیت داریم.			
مسجد پایگاه بزرگ بسیج فرهنگی و حرکت فرهنگی است؛ شیوه‌ی کار را باید در مسجد آموخت که چه کار کنیم.	مسجد و فرهنگ	دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران	۱۳۹۵/۵/۳۱
فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی روزمره با آن سر و کار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است... تعاون اجتماعی یک فرهنگ است؛ تشکیل خانواده و ازدواج یک فرهنگ است؛ تعداد فرزندان یک فرهنگ است... هدف و آماج تحرک دشمنان در زمینه‌ی فرهنگ، عبارت است از ایمان مردم و باورهای مردم.	جهت‌گیری غلط فرهنگی عامل گمراهی جامعه	بیانات در حرم مطهر رضوی	۱۳۹۳/۱/۱
عزیزان من! فرهنگ از اقتصاد هم مهم‌تر است چرا؟ چون فرهنگ، به معنای هوایی است که ما تنفس می‌کنیم؛ شما ناچار هوا را تنفس می‌کنید، چه بخواهید، چه نخواهید؛ اگر این هوا تمیز باشد، آثاری دارد در بدن شما؛ اگر این هوا کثیف باشد، آثار دیگری دارد	فرهنگ و اقتصاد	بیانات در حرم مطهر رضوی	۱۳۹۳/۱/۱
اگر بخواهیم مصرف تولیدات داخلی به معنای واقعی کلمه تحقق پیدا کند، باید فرهنگ [مصرف] تولید داخلی در ذهن مردم جا بیفتد؛ اگر بخواهیم مردم اسراف نکنند، بایستی این باور مردم بشود؛ این یعنی فرهنگ	فرهنگ، کالای داخلی	بیانات در حرم مطهر رضوی	۱۳۹۳/۱/۱
فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی	فرهنگ و باورها	بیانات در حرم مطهر رضوی	۱۳۹۳/۱/۱

روزمره با آن سر و کار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است			
تمرکز دشمنان بر روی فرهنگ بیشتر از همه جا است. چرا؟ به‌خاطر تأثیر زیادی که فرهنگ دارد	فرهنگ، تلاش دشمن	بیانات در حرم مطهر رضوی	۱۳۹۳/۱/۱
همه چیز مترتب بر فرهنگ است. فرهنگ حاشیه و ذیل اقتصاد نیست، حاشیه و ذیل سیاست نیست، اقتصاد و سیاست حاشیه و ذیل بر فرهنگ هستند.	فرهنگ مبنای سیاست و اقتصاد و ...	دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲/۹/۱۹
نمیشود مسئولین کشور مسئولیتی احساس نکنند در زمینه‌ی هدایت فرهنگی جامعه	فرهنگ و احساس مسئولیت	دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲/۹/۱۹
دولت دینی با دین دولتی هیچ فرقی ندارد. دولت جزو مردم است؛ دین دولتی یعنی دین مردمی؛ همان دینی که مردم دارند، دولت هم همان دین را دارد. دولت، وظیفه برای ترویج بیشتر [دین] دارد	دولت نماینده و مجری فرهنگ ملت	دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲/۹/۱۹
ما بایستی کاری کنیم که اخلاق اسلامی در جامعه رائج شود. وقتی می‌گوئیم انقلاب اسلامی، خب، اسلام یک بخش اخلاق است. پس بایستی رسالت اخلاقی انقلاب در جامعه تحقق پیدا کند. یک بخش هم مربوط به عقاید و باورهاست. این عقاید و باورها باید در عمق جان مردم ما رسوخ و نفوذ کند. همین عقاید است که ما را به میدان می‌آورد و در میدان نگره می‌دارد. این عقاید باید روی	قرآن، فرهنگ، عقاید اسلامی، گناه، اثر گناه	دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۰/۳/۲۳

رفتارهای ما اثر بگذارد. جامعه‌ی ما باید جامعه‌ی گناه نباشد. گناه باید در جامعه روزبه‌روز کم شود. گناه موجب میشود که ما نتوانیم در مقابل دشمن بزرگ خودمان - که شیطان انس و جن، دشمن ماست - مقاومت کنیم عمل بد، به عدم استقامت در میدان منتهی میشود. عمل بد، به تغییر باورها منتهی میشود...			
مسئله‌ی فرهنگ از مسائل اقتصادی مهمتر است، از مسائل سیاسی مهمتر است. فرهنگ چیه؟ فرهنگ عبارت است از آن درک، برداشت، فهم، معتقد و باور انسانها و روحیات و خلیات آنها در زندگی؛ آنهایی است که انسان را به کار وادار میکند. فرهنگ حاکم بر یک کشور مثلاً اگر چنانچه فرهنگ مسئولیت‌پذیری بود، این عمل مردم را هدایت میکند... مسئولیت‌پذیری، تزریق مسئولیت‌پذیری و هدیه کردن او به ارواح مردم، به افکار مردم و روحیات مردم، این تقویت فرهنگ است. ایثارگری، وجدان کاری، انضباط، تعاون اجتماعی، سازگاری اجتماعی، پرهیز از اسراف، اصلاح الگوی مصرف، روحیه‌ی قناعت، استحکام در آنچه که تولید میکنیم؛ اینها فرهنگ است. اینها را باید در مردم تقویت کرد... با برادران مسلمان، با هم‌میهنان، حالت اتحاد و انسجام داشتن، تعصب متقابل مثبت نسبت	لزوم تقویت فرهنگ انسجام و اتحاد اسلامی در مردم	دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری	۱۳۸۹/۶/۲۵

به یکدیگر داشتن، که در عرض گستره‌ی امت اسلامی هم همین جور است. اینها فرهنگ است. یکی از آنها هم البته فرهنگ عفاف و فرهنگ ساده‌زیستی است.			
باید به مسئله‌ی فرهنگ نگاه مدبرانه داشت.	فرهنگ، تدبیر	دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران	۱۳۸۸/۱۱/۱۳
اگر چنانچه ما به مسئله‌ی فرهنگی در دانشگاه توجه کنیم، آن وقت هم دانشجو عاشق و راغب به علم میشود و دنبال علم و تحقیق میرود و هم استاد از حالت ادای تکلیف در کلاس درس خارج میشود.	دانشجو، دانشگاه، فرهنگی، فرهنگ، کار فرهنگی، دانشگاهیان (مخاطب)، تحقیق و پژوهش علمی، اساتید دانشگاه‌های کشور	دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران	۱۳۸۸/۱۱/۱۳
با شیوه‌های سیاسی - شیوه‌های سیاستگران و سیاستمداران - نمی شود در عالم فرهنگ حرکت کرد، این خلاف شأن فرهنگ است.	آسیب‌های فرهنگی، فرهنگ، کار فرهنگی، خلاف شأن فرهنگ، سیاست زدگی	دیدار جمعی از شعرا	۱۳۸۸/۶/۱۴
دشمنان میدانند اگر در تلاشهای فرهنگی علیه انقلاب موفق و پیروز شوند، بقیه‌ی کارها برای آنها آسان خواهد شد؛ لذا روی این متمرکزند.	فرهنگ، دشمن، نقشه دشمن، تلاش دشمن، تهاجم فرهنگی، جنگ فرهنگی	دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت	۱۳۸۵/۶/۶
فرهنگ هر کشور، بستر اصلی حرکت عمومی آن کشور است.	فرهنگ	دیدار جمعی از رؤسای دانشگاه‌ها	۱۳۸۳/۱۰/۱۷
در کنار علم؛ فرهنگ، تزکیه، اخلاق و معنویت هم لازم است؛ در این شبهه نکند	تزکیه نفس، فرهنگ، اخلاق اسلامی، معنویت‌گرایی، دانشجو	دیدار جمعی از دانشجویان	۱۳۸۳/۸/۱۰

۱۳۸۳/۸/۶	دیدار کارگزاران نظام	مردم ایران، فرهنگ، سیاست، انقلاب اسلامی	مسأله این است که ملت ایران با انقلاب خودش، سقف فلک فرهنگ و سیاست را در دنیا شکافته و طرح نویی در انداخته است
۱۳۸۳/۲/۲۸	بازدید از سازمان صدا و سیما	فرهنگ، هویت ملی	فرهنگ مایه‌ی اصلی هویت ملت‌هاست
۱۳۸۳/۲/۲۸	بازدید از سازمان صدا و سیما	فرهنگ، پیشرفت، عزت، خلاقیت	فرهنگ یک ملت است که می‌تواند آن ملت را پیشرفته، عزیز، توانا، عالم، فناور، نوآور و دارای آبروی جهانی کند
۱۳۸۳/۲/۲۸	بازدید از سازمان صدا و سیما	تاریخ پهلوی، تبادل فرهنگی، تهاجم فرهنگی، فرهنگ، هویت ملی، خط فارسی، زبان فارسی	این نوآوری‌ها، این پیشرفتهای علمی، این جسارت وارد شدن در عرصه‌های نو علمی و تحقیقی - که امروز در کشور ما خوشبختانه مشاهده می‌شود - به خاطر همین اعتماد به نفسی است که از احیاء هویت ملی پیدا شده است؛ این را انقلاب به وجود آورد. قبل از انقلاب از هویت ملی و ملیت اسم زیاد می‌آوردند؛ اما به هیچ‌وجه به معنای حقیقی کلمه، هویت ملی را تقویت نمی‌کردند... ما در کشور خودمان در وابستگی و اضمحلال هویت در مقابل بیگانگان تا آنجا پیش رفتیم که افراد برجسته‌ای خجالت نکشیدند و پیشنهاد تغییر زبان و خط فارسی را دادند! البته روی تغییر زبان کمتر کار کردند؛ اما برای تغییر خط فارسی - خط یک کشور یکی از نقاط برجسته و از شاخص‌های مهم فرهنگی هر کشور است - در همین روزنامه‌ها و مطبوعات دوره‌ی طاغوت در کشور ما علناً و صریحاً مطلب نوشتند، دفاع

کردند و حرف زدند که ما خط فارسی را تغییر بدهیم.			
کسانی که رژیم پهلوی را روی کار آوردند، هیچ کدام از شاخصه‌های ملیت را حاضر نبودند تحمل کنند. البته ملیت ما از اول با اسلام آمیخته بود؛ زبانمان، آدابمان، دانشمان و دانشمندانمان با اسلام آمیخته بودند. در تاریخ می‌بینید که دانشمندان برجسته و نام‌آور و ماندگار ما کسانی هستند که دانش دین را در کنار دانشهای معمولی زندگی دارا بودند؛ یعنی همه‌ی دانشها از مجموعه‌ی دین برآمده است. البته این به آن معنا نیست که طلاب مدرسه‌ی دینی این خصوصیت را داشتند؛ نه، جامعه، جامعه‌ی دینی بود. فرهنگ ما، دانش ما، رفتار ما و سنتهای ما با دین آمیخته است و بسیاری از آنها از دین سرچشمه گرفته است.... این (مصادیق و رفتارها)، عمل به همان توصیه‌ای است که می‌گفت ایرانی باید از فرق سر تا نوک پا فرنگی شود! ببینید خودباختگی تا کجا. اینکه من همیشه می‌گویم تهاجم فرهنگی، تهاجم فرهنگی این است.	دفاع روزنامه‌ها و مطبوعات دوره‌ی طاغوت از تغییر خط فارسی، دانش و رفتار و سنت‌های بومی، پیشرفت و مقابله با تهاجم فرهنگی	بازدید از سازمان صدا و سیما	۱۳۸۳/۲/۲۸
تهاجم فرهنگی غیر از تبادل فرهنگی است؛ غیر از گرفتن برجستگی‌ها و زبده‌گزینی از فرهنگهای دیگر است؛ این، چیزی است مباح، بلکه واجب. اسلام به ما دستور می‌دهد،	تاریخ پهلوی، تبادل فرهنگی، تهاجم فرهنگی، فرهنگ، هویت ملی، خط	بازدید از سازمان صدا و سیما	۱۳۸۳/۲/۲۸

عقل هم به طور مستقل از ما می خواهد که هر چیز خوب، زیبا و بالارزشی را که در هر کجا می بینیم، آن را فرابگیریم و از آن استفاده کنیم... اگر سخن خوب است، آن را فرابگیر، این گرفتن، گرفتن فرهنگی است و اخذ فرهنگی، تبادل فرهنگی و زبده گزینی فرهنگی، یک چیز لازم است و این، غیر از تهاجم فرهنگی است. این، تهاجم فرهنگی است؛ همان کاری که با ملت ایران در طول سالهای متمادی کردند.	فارسی، زبان فارسی		
از سیاستمدارانی که وابسته بودند، از آنهایی که با قراردادهای مالی دهنشان را می بستند، هیچ توقعی نیست؛ اما از شخصیتهای علمی و فرهنگی در آن دوران این انتظار و توقع بود... به هیچ راهی جز اینکه در محیطهای خارج از کشور کار کنند، فکر نمی کردند. اینکه ما خودمان بسازیم، خودمان تولید کنیم... اما امروز نه، امروز خوشبختانه این حالت دلیری و خوداتکایی و شجاعت وارد شدن در میدانهای گوناگون هست. این فرهنگ را انقلاب عوض کرد. مقوله ی فرهنگ این است، این یک مثال و یک مصداق بود.	خوداتکایی و شجاعت، استقلال علمی و فرهنگی خواص و شخصیت های علمی، اراده و جسارت انجام کارهای سخت	بازدید از سازمان صدا و سیما	۱۳۸۳/۲/۲۸
اگر فرهنگ در کشوری دچار انحطاط شد و یک کشور هویت فرهنگی خودش را از دست داد، حتی پیشرفتهایی که دیگران به آن کشور تزریق کنند، نخواهد توانست آن کشور	فرهنگ، انحطاط فرهنگی، هویت فرهنگی	بازدید از سازمان صدا و سیما	۱۳۸۳/۲/۲۸

را از جایگاه شایسته‌یی در مجموعه‌ی بشریت برخوردار کند و منافع آن ملت را حفظ کند.			
در زمینه‌ی فرهنگی، باید به تقویت روحیه‌ی ایمان توجّه شود	فرهنگ و ایمان	دیدار کارگزاران نظام	۱۳۸۲/۵/۱۵
ایجاد فرهنگ و اندیشه‌ی صحیح در جامعه جهاد است.	فرهنگ‌سازی، کار فرهنگی، جهاد فرهنگی، جهاد فکری	دیدار جوانان و دانشجویان سیستان و بلوچستان	۱۳۸۱/۱۲/۶
فرهنگ، اساس کار ماست. در واقع، فرهنگ با همه‌ی شعب آن، یعنی علم و ادبیات و غیره، روح کالبد هر جامعه است.	فرهنگ و جامعه	دیدار جمعی از اعضای انجمن قلم	۱۳۸۱/۱۱/۸
بدون شک، فرهنگ مثل روح است. بلاشک فرهنگ است که جامعه را به اصل کار یا بیکاری، به کار تند یا کند و به جهتگیری خاص یا به ضد آن جهتگیری وادار می‌کند.	فرهنگ و کار	دیدار کارگزاران حج	۱۰/۲۵ ۱۳۸۱
حضور دشمن در پشت پرده‌ی فرهنگ و سیاست را جدّی بگیرید.	فرهنگ، سیاست، تهاجم فرهنگی، نقشه دشمن، دشمن‌شناسی	دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت	۱۳۸۱/۶/۴
آنچه امروز وظیفه‌ی اصلی ماست، این است که در بخشهای سه‌گانه‌ی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی پایه‌ها را مستحکم کنیم.	وظیفه مسئولان، کارگزاران نظام، نمایندگان مجلس	دیدار نمایندگان مجلس	۱۳۸۱/۳/۷
اگر پایه‌های فرهنگی بخواهد مستحکم شود، شرط اصلی این است که ایمان مردم به دین و موارث فرهنگی خودشان روزبه‌روز استحکام پیدا کند و تضعیف نشود.	ایمان و فرهنگ مردمی	دیدار نمایندگان مجلس	۱۳۸۱/۳/۷
مسأله‌ی اقتصادی در امنیّت و فرهنگ و عزّت و برجستگی حرف سیاسی در کشور و	عزت، مسائل اقتصادی، کشور، اقتدار اقتصادی،	خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران	۱۳۸۰/۲/۲۸

در حضور جهانی تأثیرگذار است.	امنیت, فرهنگ		
اگر نظام سلطه‌ی جهانی بر کشوری تسلط فرهنگی پیدا کند، خاطرش آسوده است، همان چیزی که او می‌خواهد، به‌طور خودکار و با اندک تلاشی انجام می‌گیرد.	نظام سلطه، تهاجم فرهنگی، آسیب‌های فرهنگی	بیانات در دیدار اعضای هیأت علمی کنگره امام خمینی(ره)	۱۳۷۸/۱۱/۴
فرهنگ شکل می‌گیرد.	فرهنگ و هویت ملی	بیانات در جلسه پرسش و پاسخ با جوانان در دومین روز از دهه فجر	۱۱/۱۳/۱۳۷۷
بنده تشنّج فکری و فرهنگی را اصلاً قبول ندارم.	فرهنگ و تفکر	بیانات در دیدار مدیران و مسئولان مطبوعات کشور	۱۳۷۵/۲/۱۳
عدالت اجتماعی، که یک امر اجتماعی محض و مربوط به حکومت، سیاست و شیوه‌ی فرمانروایی در جامعه است، جز به برکت یک فرهنگ صحیح در آذهای یکایک مردم، تأمین شدنی نیست. اصولاً همه‌ی موفقیت‌ها در همه‌ی صحنه‌ها این‌گونه است.	تحقق عدالت اجتماعی در گروی اصلاح فرهنگ‌های فاسد	بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها	۱۳۷۴/۴/۱۹
از نظر شرع مقدّس اسلام و فرهنگ قرآنی، مظهر همه‌ی ضدّ ارزش‌ها و بدیها، چیزی است که قرآن اسمش را «شیطان» گذاشته است.	اسلام، فرهنگ، قرآن، شیطان، ضد ارزش	دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی	۱۳۷۴/۱/۳
در باب فرهنگ، سیاست کلی کشور باید عبارت باشد از حفظ و پرداخت و وابستگی شدید و کامل به فرهنگ ملی.	فرهنگ ملی	مراسم تنفیذ حکم ریاست‌جمهوری	۱۳۷۲/۵/۱۲
طبیعت اهل قلم و آن روشنفکرجماعت	روشنفکری و	دیدار کارگزاران	۱۳۷۰/۵/۲۳

	فرهنگ	نظام	مادّی مسلک همین است. حرف که می‌زنند، زمین و آسمان را به هم می‌دوزند. آدم می‌شنود، خیال می‌کند که این سوخته‌جانی است که دارد از اعماق جانش حرف می‌زند؛ نزدیکش که رفتی، می‌بینی که نخیر، هیچ چیز نیست؛ از زبان یک ذره فراتر نیست. لذا بسیاری از اینها راجع به استعمار و صهیونیسم و ظلم و این قبیل چیزها خیلی اوقات هم قلم زده بودند، اما یک قدم حاضر نشدند در میدانی که مردم وارد شده‌اند، وارد بشوند.
بخش نمادین و چهره‌ی بیرونی انقلاب - چهره‌ی فرهنگی است.	انقلاب اسلامی، فرهنگ، فرهنگ ملی	بیانات در دیدار نمایندگان فرهنگی ایران در خارج از کشور	۱۳۷۰/۲/۳
فرهنگ، یعنی باورها و اعتقادات ما و چیزهایی که زندگی شخصی و اجتماعی و داخل خانه و محیط کسب یک جامعه با آنها روبه‌روست.	فرهنگ شخصی و اجتماعی	خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران	۱۳۶۹/۱/۱۰
سنگر مبارزه با کفر و ظلم و استکبار جهانی و قلدری شیاطین سیاسی عالم، همین سنگر مدرسه و تعلیم و تربیت و فرهنگ است.	استکبار، مدرسه، آموزش و پرورش، فرهنگ	دیدار وزیر و معاونان وزارت آموزش و پرورش و جمعی از معلمان و دانش‌آموزان استان تهران	۱۳۶۸/۳/۲۶

منابع

۱. قرآن کریم.

۲. دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای Khamenei.ir.